

מספר: צבי שוע

ערכת, עם בנימין הלוי ז"ל מבית-זרע, חוגים לתנ"ך בגבעת-חביבה. זה נודע לצבי רענן "מהמחלקה לתרבות" ואיכשהו עלה הצורך למנות אותי לתפקיד נציג "הקבוץ הארצי" ב"מדור החגים" הבינקיבוצי אותו ריכז אריה בן-גוריון. הוא פנה אליי, אני אז הייתי נגר במקצועי, וזה משך אותי מאוד. לא ידעתי במה מדובר, רק שזה קשור למדעי היהדות. כלימוד עצמי ידעתי משהו בנידון. נפגשתי עם אריה. דמות מרשימה מאוד אוטוריטיבית. ראיתי מה הוא עושה, והוא הציג בפניי את חלומותיו ותכניותיו, וזה קסם לי, ואני חתמתי איתו לניסיון. ואז הבאנו את הצורך לאפשר ... כי גם המחלקה לתרבות, בעיקר הגננות, פנתה אלינו שהם זקוקים לחומר על חגי ישראל. הייתה כבר אז תופעה של חזרה למקורות היהדות. אותו משבר שהיה בתחילת הקמת התנועה הקיבוצית, כבר הצהיב והתערער, ופינה מקום לחזרה למקורות. בקיבוץ הארצי הבינו שבלי השורשים היהודיים אי-אפשר. אנשים לומדים תנ"ך. כל פעם שמענו על עוד ועוד חוגים לתנ"ך שקמו בתנועה הקיבוצית, והם ביקשו חומר בנושא חגי ישראל. חשבנו שנינו לעודד את המגמה הזו. אריה היה ידען לא קטן בנושאי היהדות, והסיכום שלנו - לעודד מגמה זו, לקדם אותה, בפרט את חגי ישראל, בסגנון התנועה הקיבוצית. לא אהבנו את המילה "חילונית", ולא אורתודוקסית. אתוסים במקורות יש בשפע, בלי לדבר על נושאים דתיים, ומיתוסים שמדברים אלינו - קוסמים לנו, ולומדים אותם ומספרים עליהם סיפורים.

ידענו שאנו ראשונים בעניין זה, שלפנינו אף אחד לא פעל בצורה תנועתית, רחבה, מסודרת, ומעמיקה. ואז התכנית הייתה לערוך "ילקוטי חגים" לכל חגי ישראל, ובכך לענות על פניות רכזי התרבות שמחכים לדבר כזה. הצורך הזה שהושמע על ידי רכזי התרבות והחינוך, היה נחוץ ודרוש לפי פגישות של אריה עם הרכזים. ואז התיישבנו על הנושאים. נדמה לי ש"סוכות" היה ראשון. חילקנו את הילקוטים לפרקים אלה: הרקע במקורות עם מובאות שמדברות אלינו, שאפשר להזדהות איתם, כשהדגש על הרקע העונתי-חקלאי שמדבר אלינו, ונושא של סמלים, מנהגים שאין סיבה שלא נקלוט ונשלב אותם בחגים שלנו.

פרק שני היה - משלנו - מה אנו מציעים. (לא ברור לי, כדאי להסתכל בילקוטים מה היה הפרק השני, א.)

פרק שלישי - דיווחים מתכניות-החג של רכזים בקיבוצים שלאריה היה קשר עימם, העונות על עקרונות ומגמות אלה, לדוגמה - מי שייקח את הילקוט ביד - פעיל חג, או מחנכות וגננות. כך נוצר הילקוט הראשון כ-200 עמודים, מצאנו דפוס "פלובר" בתל-אביב, הדפסנו מספיק לכל התנועה הקיבוצית ועוד רזרבה. לא זוכר מאין לקחנו את התקציב לדבר הזה, בכל אופן התקציב היה הבנה, ולא היינו מוגבלים בזה. בתנועות לפעילות שלנו לא היה תשלום, בקושי קיבלתי החזר לנסיעות שלי. התחלתי לנדוד מגעש פעם בשבוע לבית-השיטה. ישבנו שם הרבה שעות. אף פעם לא נשארתי ללון שם. גלגלנו, רק החיפוש בהררי חומר, נגיד לסוכות, היה עבודה עצומה. ההיזון החוזר שאריה קיבל היה מעודד מאוד, ואז הייתה פנייה הלאה, - עוד חגים, וכך המשכנו. הוצאנו 8 ילקוטים, לרבות יום כיפור. הצענו לקיבוצים לא לפסוח על מועד זה, והצענו חומר שהוא גם לעיון וגם ליישום, כעין יום עיון לנושא - מה קביל, ומה לא, בשום אופן לא לעבור עליו! שהוא ביהדות תופס מקום כל כך חשוב.

נושא "השבת" היה במיוחד חשוב. הוצאנו 2 חוברות, היה שפע של חומר מעניין. עכשיו אני שומע את התכנית בטלוויזיה "קבלת שבת" זה מזכיר לי, ואני מחכה שמישהו יזכור שהחומר הזה ישנו, זה נושא חשוב מאוד. תוך כדי עבודה ארגנו סמינרים לפעילים, לרוב בגבעת חביבה, מאוד מבוקש ושם הרצנו. הזמנו אנשים להרצות. אלה היו תוספות בעל-פה לאנשים שבאו פטורים(?). המגמה הזו של עיצוב חגי ישראל ברוח שלנו, התקבלה בלב פתוח, ובזה ראינו עידוד. 20 שנה עבדנו יחד עד שהגענו לנושא (הפסיק וחזר אחרוה, א.)

פעם ביקר בקורס אבא קובנר והוא הוקסם מהפעילות וכל החומר שלנו ואמר משפט: מה שאתם פה עושים, ראוי שיכנס לגנוז האומה, זה יצירה קיבוצית שאין לה שווה, וזה צריך להישאר לזמן רב, ומי שיכול לעשות זאת זה רק שניכם, ועכשיו כי אחרת זה לא ייעשה. הסתכלנו זה על זה והחלטנו – נמשיך, נשלים את המלאכה.

לא פעם שאלו אותי: 10-15 שנים אתה עובד עם אריה בן-גוריון - איך אתה מצליח לעבוד איתו? כל אחד ידע שהוא יהודי קשה, לא קל לחיות איתו, עם כל היכולת העצומה שלו. בינינו הייתה הבנה והרמוניה מוחלטת. ידעתי שיש לו שם כזה, אך בינינו לא הייתה שום צרימה, למרות שלא פעם היו חילוקי דעות, אבל הן לא התבטאו פוליטית כאיש "השומר הצעיר" לבין איש "הקיבוץ המאוחד", אחר-כך "המאוחדת". העבודה הלכה תמיד בלי שום עיכובים מהבחינה הזו.

וכך הגענו לפסח, וראינו שזה הנושא שהוא המוקד של היצירה התרבותית שהחלה מאז דגניה. כאן יש לנו מלאכה רבה מאוד, לדור הבא. אנו נקראים להניח על השולחן - הגדה תנועתית, כי זה כבר לאט-לאט ייפסק. לזה לא יהיה משכיות. צריך לעשות את היצירה הזאת, ולבנות הגדה תנועתית. בזה עסרנו לא מעט זמן. כשכמעט גמרנו, אני הייתי בבית, אריה קרא לי ואמר - זה דורש עוד משהו להשלמה כיצירה עיונית - מחקר שנקרא "תולדות התהוותה של הגדת פסח מההתחלה עד ההגדה התנועתית". היה ברור שזה מחקר שיתפוס אותנו יותר משנה. אני פונה אליך ומציע - בוא תנסה את זה כפסגת עבודתנו. כבר לא היינו צעירים שנינו. התלבטנו ובסוף החלטנו לצאת לדרך.

נכנסנו לארכיון שלו ובחרנו מתוך הרבה הגדות 200 הגדות קיבוציות שישמשו לנו לצורך המחקר. בינתיים זכריה נפטר כעבור שנה וחצי, ואני נשארתי לבד. שאלתי את עצמי – את כל זה להמשיך לבד, זה הרי לא לפי כוחו של אדם אחד? זה מבצע מורכב הדורש התעמקות ועיון מעמיקים. הפרקים התחילו לאט להתבהר לנו. היה לנו ברור שאחד המוקדים של הספר, הוא העיקרון של המגמה שהספר צריך ללכת בעקבות התופעה ולהראות - איך המקורות נכנסו בהדרגה לתוך ההגדות הקיבוציות, מדגנה ועד עין-חרוד, הזורע, בית אלפא, יגור עם יהודה שרת. הקיבוצים הגדולים יצרו יצירות מוסיקליות, וראינו שיש חומר עצום. צריך היה לעשות חלוקה לנושאים, מה יש בהגדות שקשור למלחמת העצמאות, מה יש על עלייה ב' ולפניה, ואחר-כך - אקטואליה. המובאות לוקטו מהחומר העצום הזה, ורוכזו לפרקים שונים, כך שהן משקפות את המציאות של אז. המבט שעמד לנגד עורכי ההגדות שזה ידבר לציבור: מובאות מהתנ"ך, דברי חז"ל, חומרי מיסטיקה בכל נושא ובכל חג. וכך מחוץ למאמרים עקרוניים-עיוניים בתחילת הספר ועל ההגדה המסורתית, נכנסנו למערכה. אני רוצה להזכיר שלפני כן באה הדפסת כל ההגדות שנערכו בבית-אלפא, הזורע, עין חרוד - הכול בפרק אחד. כאן אפשר לראות איך הדברים לאט מתפתחים, וכך צמחה יצירה שחציה עשיתי לבד, בעזרתו וחלקו של זכריה גורן,

שנכנס אחרי שאריה נפטר, שלקח את ההגדות התנועתיות. היינו במגע כל הזמן. הגענו לכ-400 עמודים, משהו אדיר, אין הרבה איורים, ואני מצטער על כך, אך היו ברור שהיצירה לא תהיה מושלמת אם לא תעבור עליה עריכה לשונית ועיונית. ומי שבא לעזרתי הוא מוקי צור, הוא הרי פנטסטי ביצירה, הוא לקח על עצמו את החומר, ואם יכניס שינויים ממשיים אמר שיבוא בדברים איתי. הוא לא שינה. העבודה נגמרה לפני יותר משנה. הפרסום שלה היה בידי בוג'ה במשך שנה, והוא סיים את חלקו. עזרא רבין נכנס לתמונה ובן-דוד אחד שלי, עולה חדש שגר בירושלים, הצטרף והבטיח לגשש בעניין המימון. לפי הערכה זהירה שלי - זה יעלה לפחות 100 אלף שקל, ואולי יותר. כך העניין עומד. עכשיו זה בידכם, תעשו מה שאתם רוצים. כשאריה נפטר לחצו עלי מכל הכיוונים, גם מוקי, ולא נתנו לי מנוח, אמרו שזה נושא חשוב ואתה מוכרח להמשיך, אין לך ברירה. אבל אני מיציתי את כוחי. הרגשתי שיותר אני לא מסוגל להמשיך.

לפני זמן מה מוקי כתב שהוא מקווה שעד סוף השנה הספר ייצא לאור. בוג'ה אמר שהוא יצא בפסח. כך הדברים עומדים לגבי היצירה היום, בעיניי היא אדירה ובעלת חשיבות.

אני כתבתי את החלקים יחד עם אריה. חיפשתי בילקוטים הקדשה שאריה כתב כהוקרה על חלקי בעבודה. בשלב מסוים אחרי הילקוט השני או השלישי אריה אמר לי - לא יתכן שבפתח הספר יהיה כתוב במערכת: אריה בן-גוריון בית-השיטה וצבי שוע געש. צריך להפוך את הסדר. ראיתי בזה הערכה גדולה, אמרתי - טוב, שיהיה כתוב ככה.

אני עדיין מאמין בכל ליבי שנושא החגים ומכלול היצירה התרבותית של התנועה הקיבוצית, הוא הדבר הכי מייצג, כי כאן הייתה יצירתיות, תרבות של ממש שירדה לשורשים, לאידיאולוגיה, גם אם לא הייתה כתובה במפורש. לכן כל המאמרים ב"דף הירוק" ובמקומות אחרים על תרבות, תרבות, תרבות, בהם לא מזכירים את המילה "חגים", ועליהם הגבתי. החגים זה הנושא החשוב ביותר בה' הידיעה, והיא לא מוזכרת בספרים ובכתובים. הספר שייצא - אני תקווה שיבינו שיש כוחות תרבותיים בתנועה הקיבוצית, פרק על סדר פסח בקיבוץ, מעמדו אינו שונה מהתכנסות יהודים בבית-הכנסת, כי התנועה הקיבוצית חידשה את חגי ישראל המסורתיים, קציר העומר הוא בנוכחות קהל, בשיתוף עם הגיל הצעיר ביותר, מה שיוצר את השורשים והזהות.